

**O‘ZBEK VA ISPAN TILLARIDA YOSH KATEGORIYASINING
LINGVOKULTUROLOGIK VA AKSIOLOGIK XUSUSIYATLARI**

Achilova Madina Sherzod qizi

O‘zDJTU

Ispan filologiyasi kafedrası o‘qituvchisi

madina.achilova11@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada “yosh” kontsepti o‘zbek va ispan tillaridagi paremiyalar kesimida aksiolingvistik tahlil qilinadi. O‘zbek va ispan madaniyatida yoshning aksiologik xususiyatlarini o‘rganadi.

Kalit so‘zlar: Aksiologiya, aksiolingvistika, aksiologema, kontsept, qadriyat, aksqadriyat.

Aksiologiya — bu qadriyatlar, ularning mohiyati, kelib chiqishi va ahamiyatini o‘rganadigan fan. U axloqiy, estetik va boshqa turli xil qadriyatlarni o‘z ichiga oladi. Aksiologiya inson hayotining turli sohalarida, jumladan, san’at, falsafa, siyosat va ijtimoiy munosabatlarda qadriyatlarning rolini tahlil qiladi. Aksiolingvistik tahlil esa til va qadriyatlar o‘rtasidagi bog‘lanishni o‘rganadi. Aksiologiya va aksiolingvistik tahlil bir-birini to‘ldiruvchi sohalar bo‘lib, ular orqali til va qadriyatlar o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni yaxshiroq tushunish mumkin.

Qadriyatlar aksiologiya sohasining asosiy obyekti sifatida har bir tilning o‘ziga xos qadriyat tizimini o‘rganish muhimdir. Har qanday tilda qadriyatlar, odatda, paremiya va barqaror birikmalar orqali ifodalanadi. Bu ifodalar til egalari uchun muhim bo‘lgan haqiqatlarni, axloqiy me‘yorlarni va madaniy an‘analarni aks ettiradi.

Paremiyalar, ya’ni maqollar va iboralar, xalqning tarixiy tajribasi va dunyoqarashini o‘z ichiga oladi. Barqaror birikmalar esa, til egalarining madaniyati va qadriyatlarini aks ettiruvchi boshqa bir muhim vositadir. Ular ma’lum bir kontekstda doimiy ravishda ishlatiladi va muayyan ijtimoiy yoki

axloqiy jihatlarni ifodalaydi. Til orqali ifodalangan qadriyatlar nafaqat kommunikatsiya vositasi, balki jamiyatning madaniy merosini va axloqiy me'yorlarini saqlashning muhim manbai hisoblanadi. Bu jarayon, shuningdek, tilning rivojlanishiga ham ta'sir ko'rsatadi, chunki yangi qadriyatlar paydo bo'lishi bilan yangi leksik birliklar va iboralar shakllanadi.

Tilda, xususan, o'zbek tilida yosh ma'nosini anglatuvchi leksik birliklarning shakllanishi uzoq tarixiy shakllarni bosib o'tgan. Ayni davrda o'zbek tilida inson umrining tug'ilgandan boshlab o'tkazgan vaqti, bu davrdagi har bir yil "yosh" so'zi bilan nomlanadi. O'zbek tilidagi frazeologizm va paremiyalarda, badiiy adabiyotlarda "yosh" kontsepti chaqaloq, bola, o'smir, o'spirin, ayol, er, xola, amaki, kampir, chol, doda, momo leksemalari bilan ifodalanadi. Bu leksik birliklar o'zbek tilida yoshlarni va ularning ahamiyatini ifodalashda muhim rol o'ynaydi. Ularning shakllanishi esa milliy madaniyat, tarix va ijtimoiy hayot bilan chambarchas bog'liqdir. Albatta, ularning orasidagi asosiy tafovutlardan biri "yosh" masalasidir.

Ispan tilida esa birinchi navbatda yosh tushunchasi va uning tarkibiy qismlari – joven(yosh), niño/niña (chaqaloq), adolescente (o'smir), viejo (qari), mayor de edad (yoshi kata) va boshqa leksik birliklar orqali ifodalanadi. Quyida ispan tilidagi "yosh" (edad) kontseptining aksolingvistik tahliliga oid ba'zi asosiy jihatlarni ko'rib chiqamiz:

1. Yoshning ijtimoiy konstruksiyasi

- Ijtimoiy rollar: Ispan madaniyatida yoshlar, kattalar va qariyalarning ijtimoiy rollari va majburiyatlari aniq belgilangan. Yoshlar ko'pincha energiya va yangilik timsoli sifatida ko'riladi, lekin ular ham tajribasizlik va mas'uliyatsizlik bilan bog'lanishi mumkin.
- Ta'lim va ish: Yoshlar ta'lim olish jarayonida bo'lganligi sababli, ularning bilim va tajribasi ko'pincha ularning ijtimoiy maqomini belgilaydi.

2. Tillar va so'z boyligi

- Sinonimlar va antonimlar: Ispan tilida “yosh” (joven) soʻziga sinonimlar (masalan, “mozo”, “chaval”) va antonimlar (masalan, “viejo” — qari) mavjud. Bu soʻzlar yoshga oid turli xil nuqtai nazarlarni aks ettiradi.
- Maqollar va iboralar: Ispan tilida yoshga oid koʻplab maqollar mavjud boʻlib, ular yoshlikning afzalliklari va kamchiliklarini ifodalaydi. Masalan, “*La juventud es un estado del alma*” (*Yoshlik — bu ruhiy holat*).

3. Madaniy kontekst

- Yoshlar madaniyati: Ispaniyada yoshlar oʻrtasida oʻziga xos madaniyat mavjud, bu musiqa, moda, texnologiya va ijtimoiy tarmoqlarda oʻz ifodasini topadi. Ushbu madaniyat yoshlarning fikrlash tarzini va ijtimoiy aloqalarini shakllantiradi.
- Anʼanalar va urf-odatlar: Ispan tilida yoshlarning bayramlari (masalan, “quinceañera”) va anʼnaviy tadbirlar (masalan, toʻylar) yoshning madaniy ahamiyatini koʻrsatadi.

4. Psixologik jihatlar

- Yosh psixologiyasi: Yoshlar oʻzlarini qanday his qilishlari, oʻz identifikatsiyasi va ijtimoiy qabul qilinishi kabi psixologik jihatlar ham tahlil qilinishi mumkin. Oʻz-oʻzini anglash jarayoni yoshlar uchun muhimdir.

5. Ijtimoiy stereotiplar

- Stereotiplar: Ispan tilida yoshlar haqida turli xil stereotiplar mavjud, masalan, “yoshlar befarq”, “yoshlar ishsiz”, yoki “yoshlar innovatsion”. Ushbu stereotiplar til orqali ifodalanadi va ijtimoiy munosabatlarga taʼsir qiladi.

Oʻzbek maqollarida yoshlik va qarilik quyidagi xususiyatlariga koʻra taqqoslanadi:

-jismoniy holat, salomatlik (*"Yoshligingda sogʻ boʻl, qariligingda xotirjam boʻl."*, *"Qarilik — kasallik, yoshlik — quvvat."*)

-tajriba, donolik (*Olti yashardan soʻrama, oltmish yashardan soʻra; Qarilikni donolik bezar, yoshlikni- kamtarlik.*)

-ijtimoiy yetuklik (*Yosh – bilmaydi, katta – qiymaydi; Kichikdan – xato, kattadan – ato.*)

-mehnatsevarlik (*Keksaning yoshini so‘rama, ishini so‘ra; Tinmas kampir oyog‘i, oydinda charx yigirar.*) .Bu maqollar yoshlik va qarilik o‘rtasidagi farqlarni va har bir davrning o‘ziga xos xususiyatlarini yanada ravshan ko‘rsatadi.

Ispan tilida “yosh” (edad) kontsepti aksolingvistik tahlilga muvofiq turli xil ijtimoiy, madaniy va lingvistik kontekstlarda o‘rganilishi mumkin. Ispan maqollarida asosan yoshning tajriba va bilim bilan bog‘liq xususiyatlarini taqqoslanadi :

-“*La juventud es un defecto que se corrige con el tiempo.*” (Yoshlik — bu vaqt o‘tishi bilan tuzatiladigan bir nuqson). Ushbu maqol yoshlarning tajribasizligini va vaqt o‘tishi bilan tajriba orttirishlarini ifodalaydi.

-“*Con la edad viene la sabiduría*” (Yosh o‘tishi bilan donolik keladi). Bu maqol yoshlarning tajribasizligini va vaqt o‘tishi bilan bilim va donolik orttirishini ko‘rsatadi.

-“*Los jóvenes aprenden de los errores.*” (Yoshlar xatolaridan o‘rganadilar.) Bu maqol yoshlarning xato qilish orqali o‘sishini va tajriba orttirishini ko‘rsatadi.

Maqollarni kuzatish natijasida shu aniq bo‘ldiki, o‘zbek va ispan paremiyalarida yoshlik xarakterlidir. Yoshlik davri tajribasizlik va yetuklik bosqichi bilan bir vaqtda faollik, qobiliyatlarning namoyon bo‘lishi davri sifatida namoyon bo‘lgan. Yoshlik, kichiklik bilan bog‘liq maqollarda tajribasizlik, uquvsizlik, qaysarlik, isrof kabi salbiy bahoga ega paremiyalar nisbatan ko‘p hajmli: *Kichikdan-qusur, kattadan-uzr; Yoshlik beboshlik.* “*A los jóvenes les falta experiencia*” (Yoshlar tajribadan mahrumdir), “*Más vale malo conocido que bueno por conocer*” (Yaxshi biladigan yomon narsadan ko‘ra, tanish bo‘lmagan yaxshi narsani afzal ko‘rish.). Biroq g‘ayrat-shijoat, mardlik, mehnatsevarlilik kabi maqollar kesimida yoshlikning ijobiy bahoga

ega ekanligini ham uchratamiz: *Yoshlikdagi g‘ayrat keksalikdagi rohat; Yosh kelsa- ishga, qari kelsa – oshga; “La juventud es el futuro” (Yoshlar kelajakdir), “La fuerza de la juventud es inigualable” (Yoshlarning kuchi tengsizdir).*

Yoshlik va qarilik paremiyalarida nafaqat taqqoslash, balki dinamik rivojlanishni ham uchratamiz. Ya’ni kamchiliklar vaqt o‘tishi bilan ortib boradi degan fikr bor. Yoki, aksincha, yoshlikdan ilm-hunar o‘rgansa, kelajakda, albatta, foyda ko‘rishi aytilgan (*Yoshlikda eksang, qarilikda o‘rasan; Yoshlikda o‘rgangan hunar, o‘zingga o‘ljaga qolar.*)

Ko‘rilgan paremiyalardan shuni xulosa qilish mumkinki, inson hayotining muayyan bosqichlari bilan bog‘liq aksiologemalar uning yoshi bilan bog‘liq emas. O‘zbek xalq maqollarida “yosh” kontsepti boylik, mehnatsevarlilik, donolik, hurmat, mardlik, sarishtalilik, kuchlilik kabi qadriyatlarni hamda dangasalik, shoshqaloqlik, beboshlik, qaysarlik, mas’uliyatsizlik, qashshoqlik, kasallik kabi aksqadriyatlarni ifodalaydi. Umuman olganda, ispan xalq maqollarida ham “yosh” kontsepti umid, energiya, o‘rganish va rivojlanish kabi ijobiy qadriyatlarni ifodalaydi, shuningdek, yoshlarning jamiyatdagi ahamiyatini ta’kidlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1.Ачилова М.Ш. ЛИНГВИСТИЧЕСКОЕ ПОНЯТИЕ КОНЦЕПТА “EDAD” (“ВОЗРАСТ”) В ИСПАНСКОМ ЯЗЫКЕ// Vol. 7 No. 2 (2024): PEDAGOGIK ISLOHOTLAR VA ULARNING YECHIMLARI . –2024. – C.11-13.

2.Авдеева О. А. Средства выражения концепта "возраст" в английском языке: дисс. ... канд. филол. наук. СПб, 2007. 220 с.

3.Komilova, G.R. (2022) O‘zbek tilidagi maqollarning aksiolingvistik tahlili. Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti.

4.Fillmore C. J. Topics in Lexical Semantics // Current Issues in Linguistic Theory. Bloomington: Indiana University Press, 1977. P. 76-138.

5.Azimova S. Многогранная интерпретация концепта «возраст» в современном языкознании // Зарубежная лингвистика и лингводидактика. – 2025. – Т. 3, № 6/S. – С. 202–207.

6.Seyidova S. The Concept of “Age” and Its Idiomatic Representation in the Azerbaijani, English and Russian Languages // Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. Philology Series. – 2019. – Vol. 126, № 1. – P. 157–164.

